

1. Primož Trubar: PROTI ZIDAVI CERKVA (odl. Berilo 1)

V dobi slovenskega protestantizma (1550 - 1595) in protireformacije (1595 - 1615) je evropska literatura sledila toku visoke in pozne renesanse. Vendar v 16. stoletju na naših tleh ni bilo nobenega odmeva niti renesanse niti humanizma.

Slovstvo slovenske reformacije se začne l. 1550, ko izideta prvi slovenski knjigi (Trubarjev Abecednik in Katekizem). Zadnja protestantska knjiga pa izide 1595. leta, s čimer se protestantsko slovstvo na Slovenskem konča.

Začetnik reformacije oz. protestantizma je bil Nemeč Martin Luther. Protestanti so nastopali proti razkošju cerkve, njenemu bogatenju na račun nevednih in praznovernih vernikov, proti papežu (kot posredniku med bogom in verniki), proti romanjem, odpustkom. Temeljna ideja protestantizma je, da mora vsak vernik sam najti pot do boga in stik z njim, torej mora sam spoznavati verske resnice. Posledica te zahteve je bilo prevajanje svetega pisma in drugih cerkvenih knjig v ljudske jezike, tudi v slovenščino.

Pomen protestantizma za Slovence je ogromen, saj sta bila v tem času utemeljena slovenski knjižni jezik in slovenska književnost, za oboje pa ima največ zaslug najpomembnejši slovenski protestantski pisec Primož Trubar (1508 -1586). Rodil se je na Rašici blizu Turjaka v kmečko - obrtniški družini (njegov oče je bil mlinar in tesar). Študiral je za duhovnika, kasneje služboval v Zidanem Mostu, Laškem, Ljubljani in tudi po Evropi. Pridružil se je reformacijskemu gibanju, zato je moral velik del življenja prebiti v izgnanstvu, v glavnem na Nemškem, kjer je tudi umrl (Derendingen).

V Rothenbergu je leta 1550 nastalo njegovo prvo delo Katekizem (preproste razlage svetega pisma). Izdal ga je pod imenom Rodoljub Ilirski. Istega leta je izšel tudi Abecednik. Jezikovno je za osnovo vzel ljubljanski govor, opazne pa so tudi značilnosti dolenjskega narečja. Knjigi sta bili natisnjeni v gotici, vendar je Trubar kmalu ugotovil, da to ni primerna pisava za slovenščino, zato sta ponatisa pet let kasneje pripravljena že v latinici. Knjigi pomenita utemeljitev slovenskega knjižnega jezika in književnosti.

Med ostalimi deli sta pomembni zlasti prevod svetega pisma nove zaveze in Cerkovna ordnunga.

Pomembni protestantski pisci so še:

- Sebastijan Krelj - Otročja biblija, uredil črkopis;
- Jurij Dalmatin - Biblija (1584), ki je kot edina knjiga ohranila protestantsko tradicijo slovenskega jezika;
- Adam Bohorič - Zimske urice 1584) - prva slovenska slovnica v latinščini; njena vrednost je zlasti v Predgovoru, kjer Bohorič z veliko ljubeznijo govori o Slovencih in tako budi narodno zavest.

V Berilu 1 je natisnjen odlomek Proti zidavi cerkva, ki je del obsežnejšega besedila knjige Ta prvi deil tiga noviga testamenta iz leta 1557. Trubar obravnava dva primera katoliškega praznoverja, ki jima je bil sam priča in ki sta v temeljnem nasprotju s protestantsko doktrino, saj zavajata od prave pobožnosti k zunanjemu blišču. Ta je duhovščini koristen, zato ga podpira.

Prvi primer praznoverja pripoveduje o ženski, ki je trdila, da k njej vsako noč prihajata črno oblečena svetnika (sv. Sebastjan in sv. Rok) in terjata, da se na bližnjem hribu sezida nova cerkev, drugače jih bodo pestile hude naravne katastrofe. Ljudje so babnici verjeli, zgradili leseno kapelico in začeli z verskimi obredi. Ko so hoteli zidati pravo kamnito cerkev, je Trubarjev vikar zelo hitro ujel babnico na laži. Rekel ji je, da je samo hudič črno oblečen, pa se je hitro spomnila, da sta svetnika pravzaprav v belem.

Drugi primer govori o podobnem praznoverju v zvezi z gradnjo nunskega samostana. Vsi trije, ki se jim je prikazovala Devica Marija in zahtevala samostan, so nesrečno končali.

Na koncu Trubar pravi, da so bile skoraj vse cerkve zgrajene na tak način, korist pa imajo samo farji, škofi in nekateri gospodje.

V besedilu je mogoče opaziti Trubarjevo jezo, ko zavrača krivoverske pojave, zanimiv pa je plastičen in realističen jezik, s katerim se obrača k bralcem, čeprav v njem mrgoli slovničnih nedoslednosti in barbarizmov.

BAROK

Barok (port. barocco = nepravilni biser) je oznaka za evropsko kulturo po renesansi pa vse do razsvetljenstva. Nastal je iz krize renesanse in njene harmoničnosti. V tem času človeka in svet doživljajo dvopolno (razklanost med življenjem in smrtjo, sedanjim in posmrtnim življenjem, razumom in čutnostjo itd.). Umetnost postane živahna, nabuhla, polna okraskov. Značilnosti baroka najdemo v vseh vejah umetnosti (arhitektura, glasba književnost, likovna umetnost...).

Pri nas obdobje baroka omejujemo z letnicama 1672 (ponatis Hrenovih Evangelijev inu listov) in 1768 (izid Pohlinove Kranjske gramatike).

V času baroka se je kulturna dejavno na Slovenskem močno razmahnila, posebno na glasbenem in likovnem področju, zaživelo je gledališko življenje, uveljavljati so se začele posvetne znanosti in filozofija. Izobrazba se je počasi dvigala (jezuiti).

V literaturi Slovenci pravega baroka nimamo, saj se je le nadaljevalo cerkveno slovstvo. Največ baročnih značilnosti najdemo v pridigah (bogati, barviti, včasih nabrekli slog s številnimi ukrasnimi pridevki in primerami z različnih področij).